

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Proces politycznego upodmiotowienia francuskich obszarów metropolitalnych na przykładzie Metropolii

Robert PYKA
Uniwersytet Śląski

Plan wystąpienia

1. Globalny antyporządek a zarządzanie obszarami miejskimi
2. Nieadekwatność struktury administracyjnej wobec współczesnych procesów społeczno-gospodarczych
3. Organizacja terytorialna państwa wobec fenomenu miejskiego i metropolitalnego
4. Wieloetapowa reforma terytorialna we Francji (2014 – 2016)
5. Ucieczka instytucjonalna Lyonu.
6. Podsumowanie

1. Społeczeństwo w pogodni za sobą samym

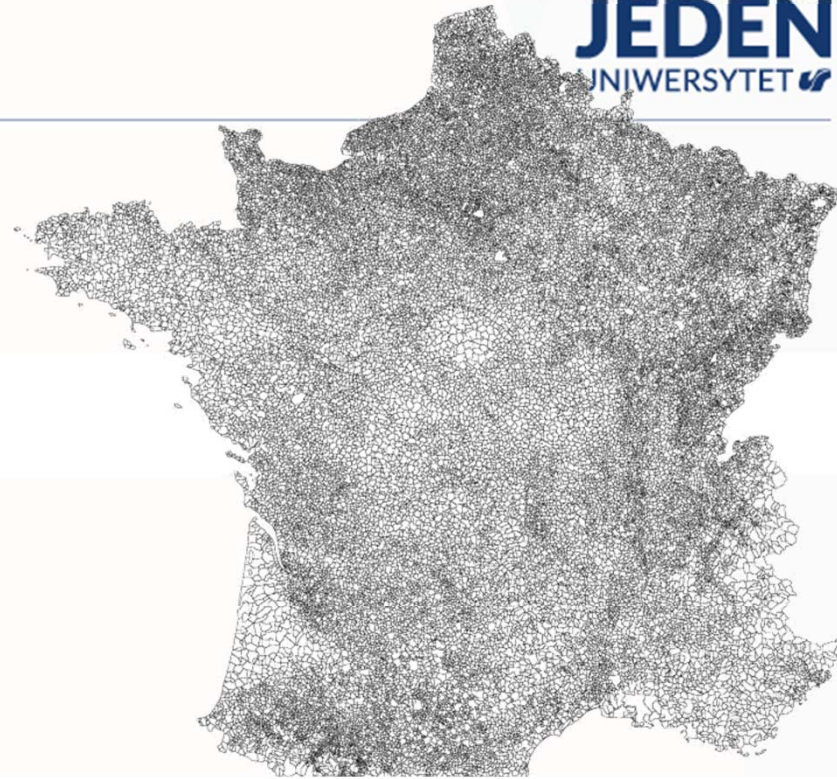
- Przyspieszeniem dynamiki procesów społecznych – **globalny antyporządek**
- **Żywiotowość globalnej sieci** zwielokrotnionych do nieskończoności systemów interakcyjnych umyka dotychczasowemu porządkowi instytucjonalnemu
- **Nieadekwatność i zapóźnienie** szkieletu instytucjonalnego wobec współczesnych wyzwań rozwojowych
- **Pytania:**
  1. Czy możliwe jest funkcjonowanie systemu społecznego **poza modelem instytucjonalnym**?
  2. Przebieg i właściwości współczesnych procesów instytucjonalizacji. Czy możliwa jest „**instytucjonalna ucieczka**”?
  3. W jaki sposób zmiany dotyczące zasięgu terytorialnego i funkcjonalnego miast wpływają na **instytucje oraz instytucjonalizacje** władzy współczesnych obszarów miejskich i metropolitalnych?

2. Nieadekwatność struktury administracyjnej wobec współczesnych procesów społeczno-gospodarczych

Gmina

- podstawowa komórka francuskiego społeczeństwa, zapewniająca trwałość i łączność z przeszłością;
- przekształcenie parafii z czasów monarchii w republikańskie gminy
- skutek – 44.000 dzisiaj 36.000 gmin na obszarze ok. 550 tys. km² (90% gmin poniżej 2 tys. mieszkańców; powierzchnia średnio 1,4 km²)
- 40% wszystkich gmin 28 państwa UE
- „republika merów” – znaczenie mera jako fundamentu demokratycznej reprezentacji politycznej

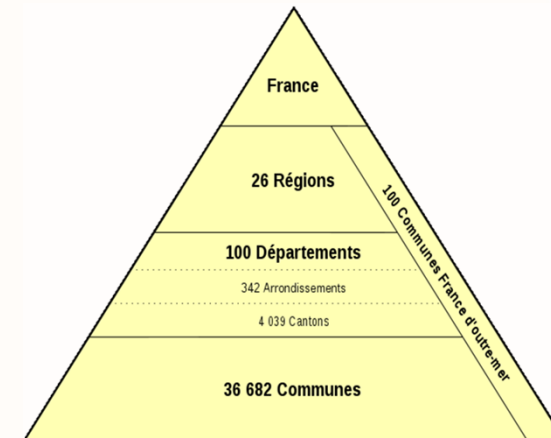
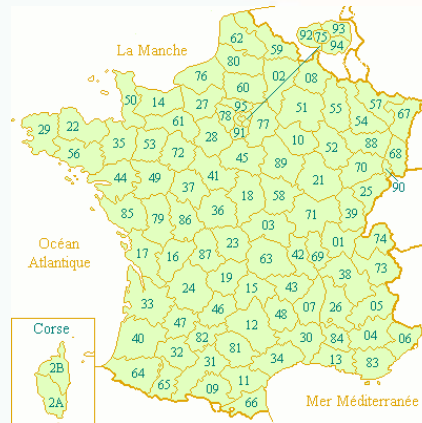
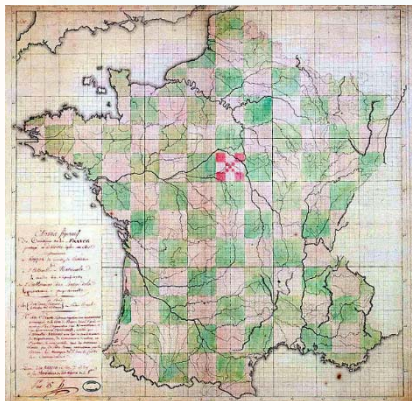
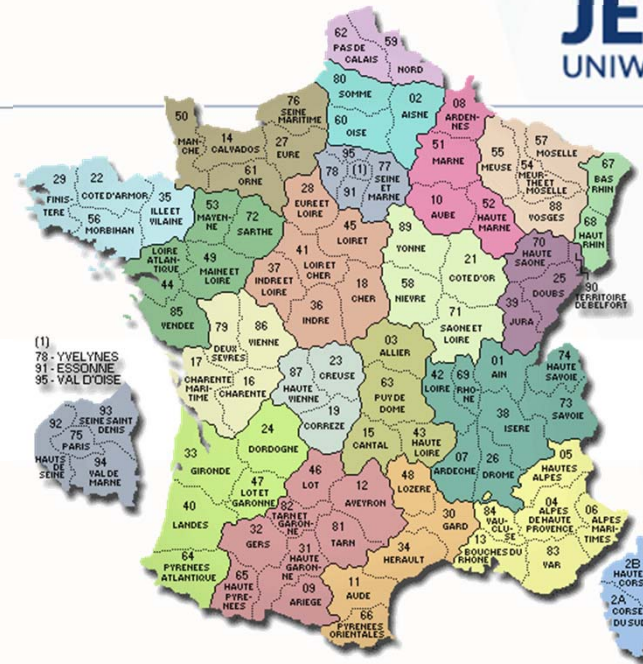

Pays	Nombre de communes en 1950	Nombre de communes en 2007	Diminution %
Allemagne	14 338	8 414	- 41
Autriche	4 039	2 357	- 42
Belgique	2 359	596	- 75
Bulgarie	1 389	264	- 81
Danemark	1 387	277	- 80
Espagne	9 214	8 111	- 12
Finlande	547	416	- 24
France	38 800	36 783	- 5
Hongrie	3 032	3 175	+ 5
Italie	7 781	8 101	+ 4
Norvège	744	431	- 42
République tchèque	11 459	6 244	- 46
Royaume-Uni ²⁷	1 118	238	- 79
Suède	2 281	290	- 87

Departament

- przejaw racjonalizmu republikańskiego
- 100 departamentów w -
kryterium podziału to jeden dzień
jazdy konnej do jego stolicy
- departament to podstawowe
narzędzie oddziaływania państwa
na terytorium w sytuacji
rozdrobnienia gminnego

Regiony

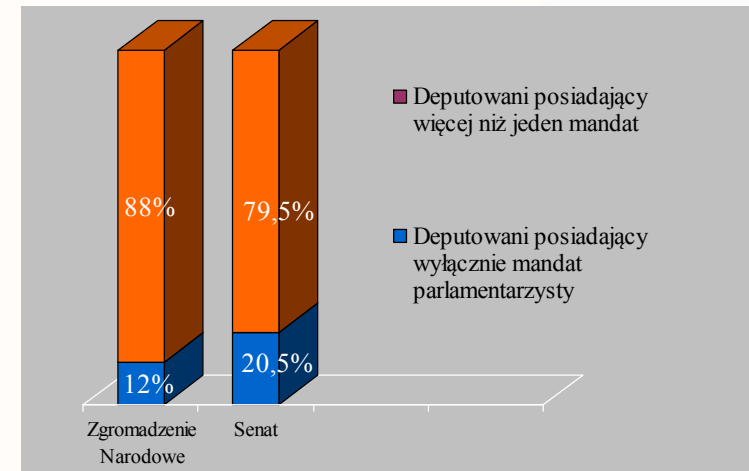
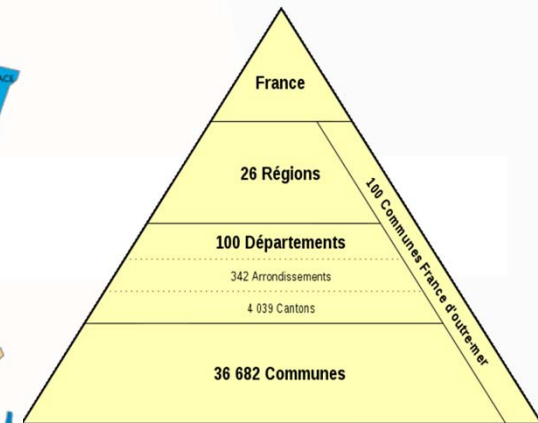
- 26 regionów nawiązujących do historycznych prowincji francuskich sprzed Rewolucji Francuskiej, która je zlikwidowała (średnio 2 mln mieszkańców)

* Od Lat 80 – reformy decentralizacji – departamenty i regiony stają się jednostkami samorządu terytorialnego. Bark możliwości reform strukturalnych na poziomie gminy czy departamentu.

➤ Kumulacja mandatów - jeden ze skutków znaczenia gminy jako źródła legitymacji demokratycznej.

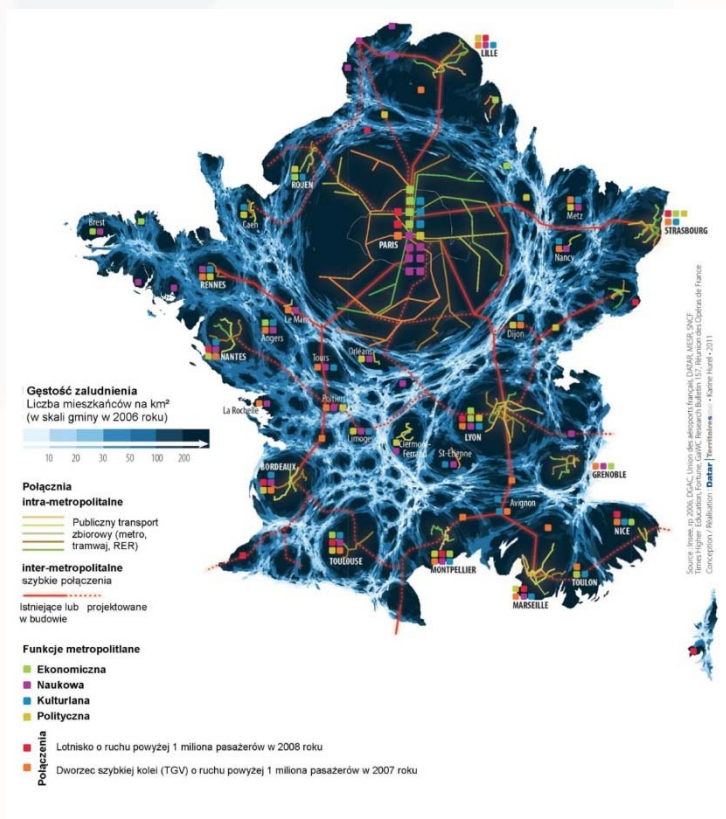
- 85% francuskich parlamentarzystów posiada przynajmniej jeden dodatkowy mandat lokalny (47% deputowanych i 36% senatorów to jednocześnie merowie)

Kumulacja mandatów jest źródłem inercji struktury terytorialnej.

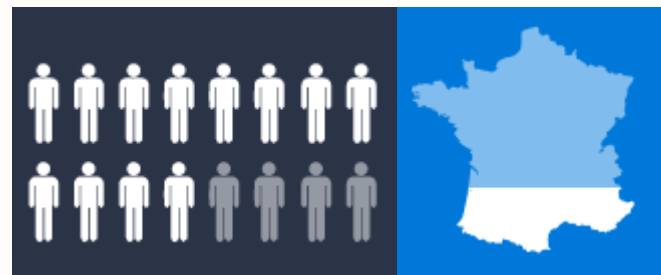

3. Organizacja terytorialna państwa wobec fenomenu miejskiego i metropolitalnego

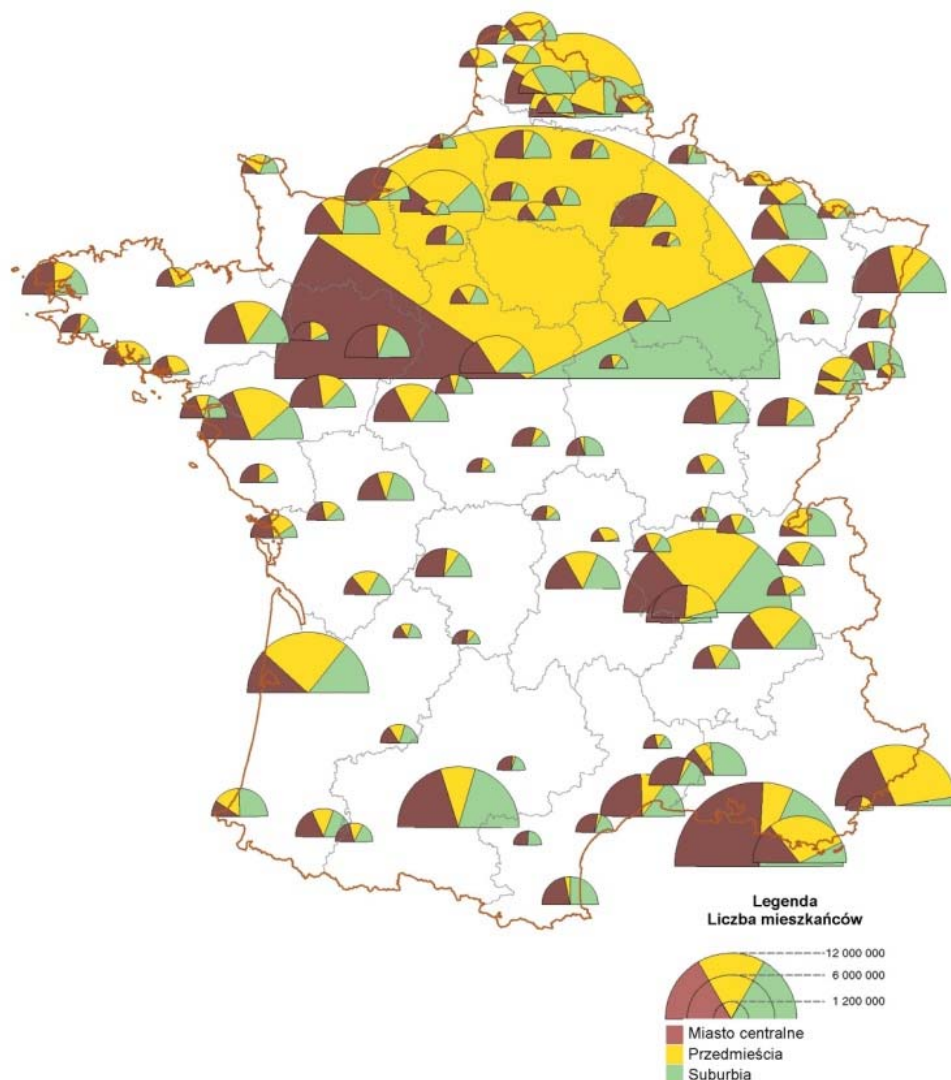
- Wpływ globalizacji na sposób, w jaki ludzie użytkują i postrzegają przestrzeń: mobilność, przepływy, permanentne przekraczanie granic, terytorializacja rozwoju...

- w ciągu 50 lat populacja plus 10 mln
- $\frac{3}{4}$ ludności żyje na 20% terytorium

- 15 największych obszarów miejskich to **68% metropolitalnych miejsc pracy**, (42,7% populacji i 43% ogółu miejsc pracy, 51% PKB, 70% wniosków patentowych)

Lp.	Obszar miejski	Liczba ludności
1	Paryż	11 173 000
2	Lyon	1 648 000
3	Marsylia – Aix	1 527 000
4	Lille*	1 143 000
5	Tuluza	965 000
6	Nicea	933 000
7	Bordeaux	921 000
8	Nantes	711 000
9	Strasbourg*	611 000
10	Tulon	565 000
11	Douai-Lens	553 000
12	Rennes	521 000
13	Rouen	518 000
14	Grenoble	515 000
Suma populacji obszarów miejskich od Lyonu d Grenoble		11 131 000
* dotyczy części znajdującej się na terytorium Francji		

- Próby dostosowanie **narzędzi i zasięgu działania publicznego**, do „nowych terytorialności”. Pogoń systemu terytorialno-instytucjonalnego za dynamicznymi zmianami zachodzącymi w otoczeniu

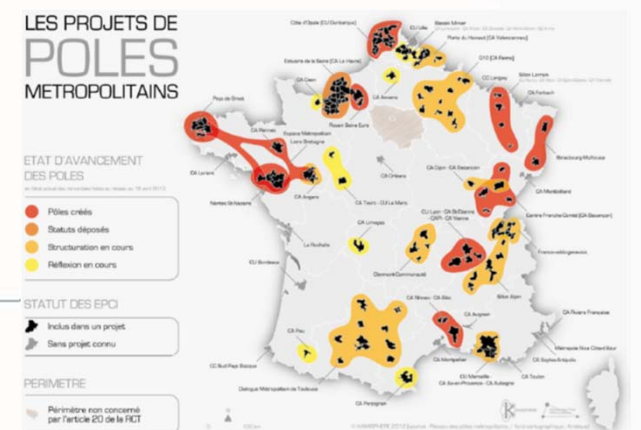
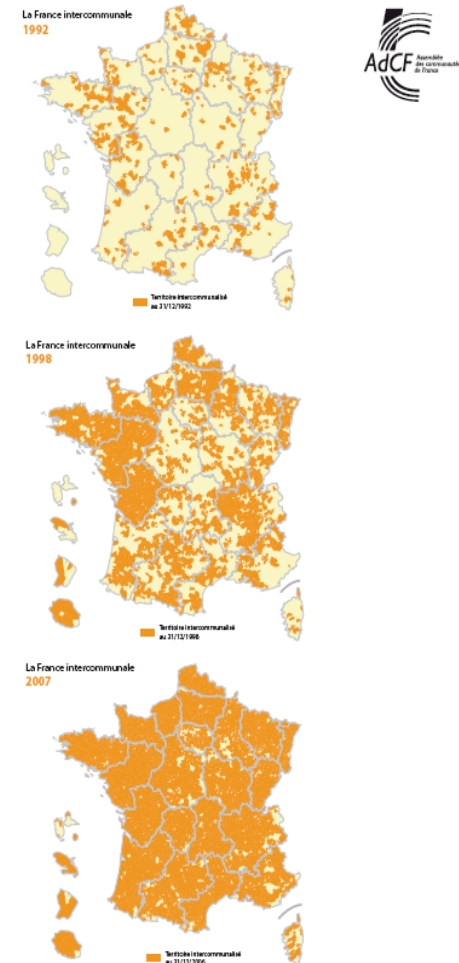
Dwie strategie harmonizacji:

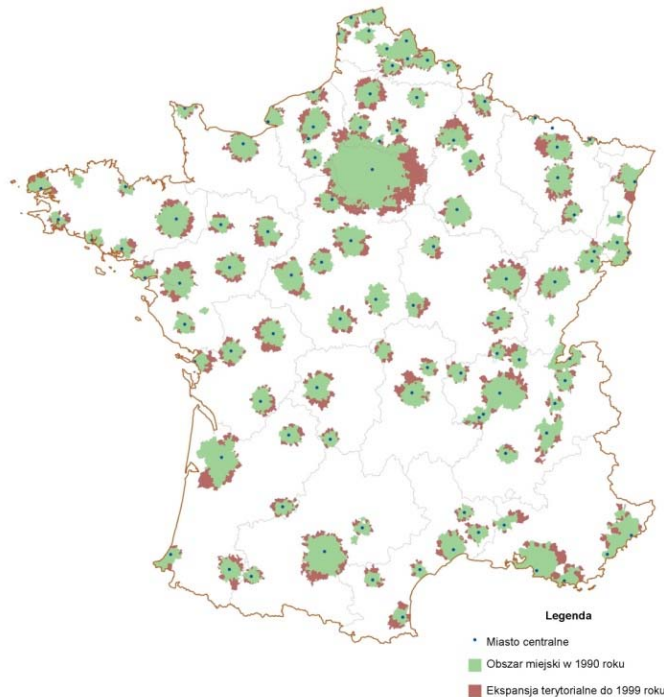
A. Tworzenie nowych jednostek terytorialnych w drodze reform struktury terytorialnej państwa (nieudane próby fuzji gmin - 1971 „loi Marcellin”)

B. Współpraca międzyterytorialna (multi-level governance)

Rozwój jednostek współpracy międzygminnej jako funkcjonalny substytut reform strukturalnych i narzędzie zarządzania w aglomeracjach miejskich w warunkach II Nowoczesności

- **1966** to także arbitralne ustanowienie pierwszych czterech „**wspólnot miejskich**” (Communauté urbaine): Bordeaux, Lille, Lyon i Strasbourg.
- **1992** – kolejne dwie formy prawne współpracy międzygminnej: „wspólnota gmin” (Communauté de commune) oraz „wspólnota miast” (Communauté de villes)
- **1999** – **ustawa Chevènement** – upraszcza reguły funkcjonowania EPCI i porządkuje ich struktury. „Wspólnoty miejskie” (pow. 500 tys.); „Wspólnota aglomeracji” (pow. 50 tys.), „Wspólnota gmin” .
- **Eksplozja liczebna współ. międzygminnej** > znaczenie zachęty finansowej (DGF – Dotation Générale de Fonctionnement) oraz swoboda tworzenia wspólnot – szansa na obronę przed wchłonięciem
- **Reforma z 16 grudnia 2010** – kolejna nieudana próba przekształcenia EPCI w JST i likwidacji klasycznych gmin. Kolejna forma współpracy: **Metropolia**
- Pójście w kierunku współpracy międzyterytorialnej:
Bieguny Metropolitalne

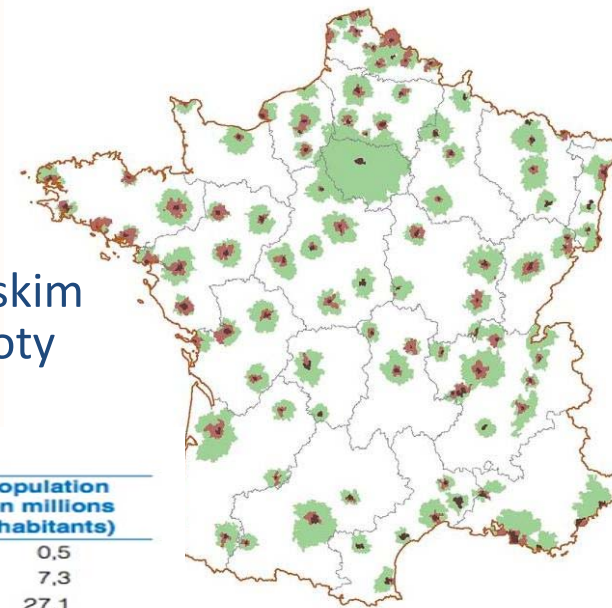

> Od 1990 roku zasięg terytorialny 100 największych obszarów miejskich zwiększył się łącznie o 31 tysięcy km², czyli **35%**.

> Oznacza to **2,5 tysiąca** nowych gmin z prawie 2 milionami nowych mieszkańców.

> Średnia odległość od miasta centralnego włączonych do obszaru miejskiego gmin wynosiła **30 km**.

- średnio **8 jednostek międzygminnych** na obszarze miejskim
- **40% gmin** na obszarach miejskich nie należy do wspólnoty międzygminnej miasta centralnego.

L'INTERCOMMUNALITÉ À FISCALITÉ PROPRE AU 1er JANVIER 2014

	Nombre de groupements à fiscalité propre	Nombre de communes regroupées	Population (en millions d'habitants)
Métropole	1	49	0,5
Communauté urbaine	15	445	7,3
Communauté d'agglomération	222	4 851	27,1
Communauté de communes	1 903	31 246	27,4
Syndicat d'agglomération nouvelle	4	23	0,2
Ensemble des groupements à fiscalité propre	2 145	36 614	62,6
dont groupements à fiscalité professionnelle unique	1 288	22 698	53,2

Sources : DGCL - Insee, Recensement de la population, population totale en vigueur en 2014 (millésimée 2011).

* France hors Mayotte.

➤ Dualizm i ścieranie się struktur I i II Nowoczesności

Struktury I Nowoczesności

- **Gmina**
  - **Departament**
    - **scentralizowane państwo**

- *dominują w systemie*
- *dysponują legitymacją demokratyczną*
- *klauzula kompetencji generalnej*
- *po względem terytorialnym odpowiadają rzeczywistości XIX w.*

Struktury II Nowoczesności

- **Wspólnoty miejskie**
  - **Wspólnoty aglomeracji**
    - **Metropolie**
      - **Bieguny metropolitalne**

- *jednostki międzygminne przejęły ster nad aglomeracjami*
- *na poziomie legitymacji demokratycznej i hierarchii władzy są poniżej poziomu gminnego – są jednostkami publicznymi realizującymi pragmatyczne i techniczne zadania*

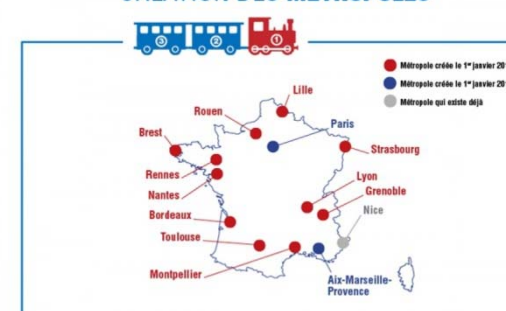
Skutki: **Dominacja struktur I Nowoczesności nad strukturami II Nowoczesności**

- *„tysiącu warstw instytucjonalnych” (fr. mille feuilles institutionnelles) - multiplikacja*
- *krzyżowanie się i dublowanie kompetencji (kwestia transferów, koszty, komp. gen.)*
- *brak przejrzystości i problem legitymacji demokratycznej*
- *dominacja gminy i mera deputowanego – rozdrobnienie EPCI, konsensualność i brak przymusu (władza transakcyjna)*

4. Nowa wieloetapowa reforma terytorialna – 2014 – 2015.

- > Zmiana architektury terytorialnej Francji:
  - gmina - jako francuska specyfika pozostaje nienaruszona (kompetencja generalna – bliskość względem obywatela, ale zachęty do łączenia)
  - metropolie i wspólnoty miejskie – konsolidacja w obszarach funkcjonalnych, zwiększenie środków i kompetencji, legitymacja demokratyczna.
  - departament – do 2020 likwidacja i wchłonięcie kompetencji przez struktury międzygminne i regiony
  - regiony – główny operator rozwoju gospodarczego, redukcja ich liczby celem zwiększenia potencjału
- * likwidacja klauzuli generalnej kompetencji w przypadku regionu i departamentu
- * efekt to przejrzystość i uproszczenie procedur
- * oszczędność: 11 mld euro między 2015-2017 (cały plan uproszczenia > 50mld euro)

CRÉATION DES MÉTROPOLES

Loi de Modernisation de l'Action Publique Territoriale et d'Affirmation des Métropoles (MAPTAM) – 27 janvier 2014

13 NOUVELLES RÉGIONS

Loi relative à la délimitation des régions, aux élections départementales et régionales, et modifiant le calendrier électoral

CLARIFICATION DES COMPÉTENCES

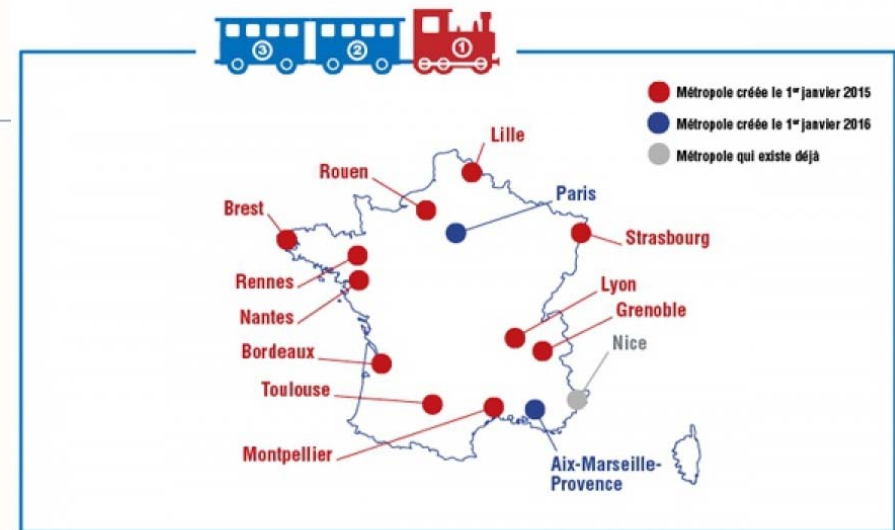
Projet de loi pour une Nouvelle Organisation Territoriale de la République (NOTRe)

Ustanowienie Metropolii i wzmocnienie ich statusu (MAPTAM z 16 stycznia 2014)

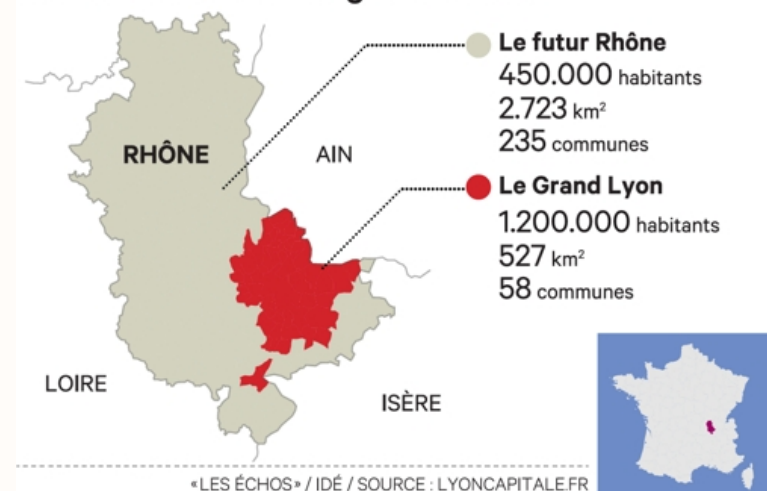
- Utworzenie trzynastu metropolii, z których trzy będą posiadały status specjalny (Paryż, Marsylia i Lyon)
  - EPCI powyżej 400.000 na obszarze miejskim powyżej 650.000
  - szerokie kompetencje
  - wybór bezpośrednich radnych metropolitalnych
- Bezprecedensowe rozwiązanie w zakresie Metropolii Lyonu (Métropole de Lyon)
  - nowa jednostka samorządu terytorialnego łącząca Grand Lyon (EPCI) oraz Departament Rodanu.
  - rzeczywiste wybory bezpośrednie

CRÉATION DES MÉTROPOLES

Loi de Modernisation de l'Action Publique Territoriale et d'Affirmation des Métropoles (MAPTAM) – 27 janvier 2014

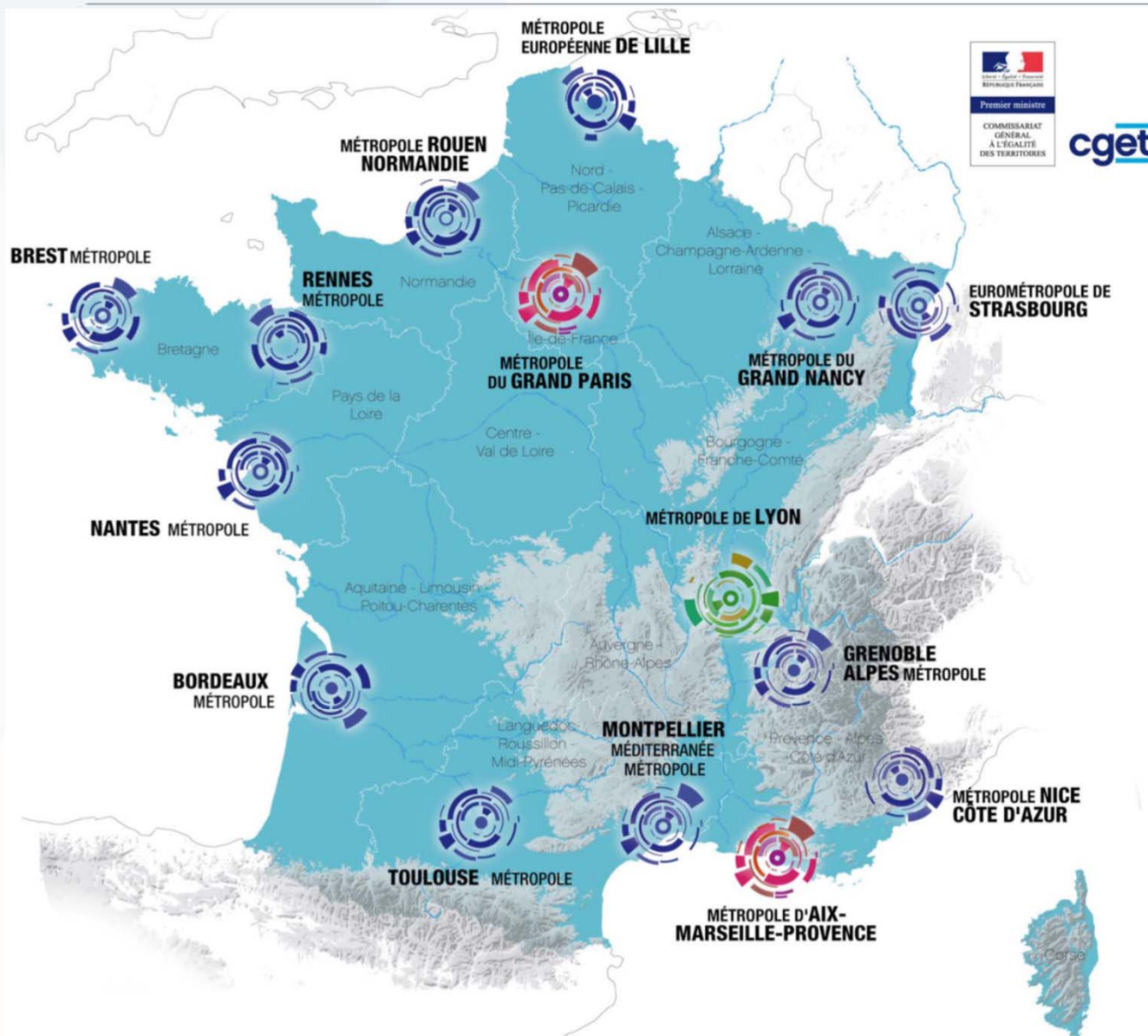
Le futur nouveau visage du Rhône

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

wiele wyborów
JEDEN
UNIWERSYTET

12
métropoles de
« droit commun »

2
métropoles à statut
particulier

1
collectivité territoriale
à statut particulier

www.us.edu.pl

Ustawa z 17 stycznia 2015 rok w sprawie delimitacji regionów.

➤ Cel: stworzenie regionów o potencjale zbliżonym do europejskich odpowiedników pod względem potencjału demograficznego i ekonomicznego (4 mln mieszkańców + 1 metropolia)

➤ Kontrowersje:

Krytykowane mariaże

- Alzacja – Lotaryngia – Szampania (Strasbourg stolicą)
- Nord pas de Calais – Picardie
- Midi-Pyrénées z Languedoc-Roussillon

Potencjalna rywalizacja na linii Region - Metropolia

Ustawa o nowej organizacji terytorialnej Republiki - NOTRe (7 sierpień 2015)

- Cel: rozgraniczenie kompetencji, ograniczenie dublowania działań i wydatków. Wyjaśnienie obywatelom, kto, za co odpowiada?
- Likwidacja klauzuli kompetencji generalnej departamentów i regionów.
- Gmina: zachowuje kompetencję generalną, poziom bliskość względem obywateli, jednocześnie nowe zachęty finansowe do grupowania i tworzenia „nowych gmin” (utrzymanie dotacji na niezmienionym poziomie przez 3 lata)
- Struktury międzygminne – racjonalizacja ich liczby (min. 20 tys.), spójność na obszarach funkcjonalnych, legitymacja demokratyczna, poszerzenie kompetencji obligatoryjnych i opcjonalnych
- Departament - koncentracja na pomocy i solidarności społecznej. Wsparcie gmin i EPCI nie dysponujących odpowiednimi strukturami technicznymi. Docelowo departamenty do likwidacji.

CLARIFICATION DES **COMPÉTENCES**

Projet de loi pour une Nouvelle Organisation Territoriale de la République (NOTRe)

#NOTRe

Nouvelle Organisation Territoriale de la République

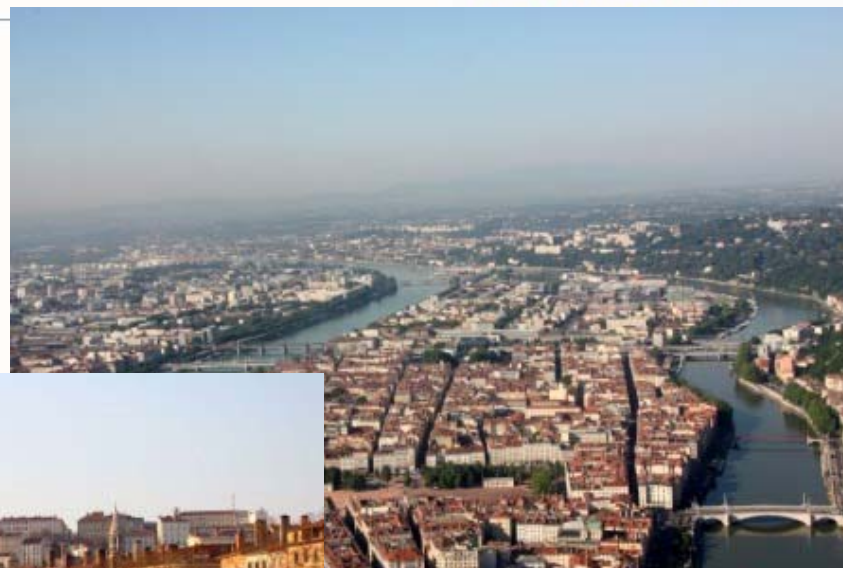
Ustawa o nowej organizacji terytorialnej Republiki - NOTRe (7 sierpień 2015)

- Region jako jednostka samorządowa odpowiedzialna za kierowanie rozwojem gospodarczym.
- rozwój turystyki, handlu, rzemiosła, ekonomii społecznej, przemysłów kreatywnych
- główny partner MiŚP i operator ich wsparcia (zarządzanie agencjami rozwoju, biegunami wzrostu)
- polityka zatrudnienia (walka z bezrobociem)
- kształcenie zawodowe
- transport oraz drogi (dojazdy do pracy, do szkoły, drogi departamentalne, porty i lotniska)
- zarządzanie środkami europejskimi.

5. Ucieczka instytucjonalna Lyonu.

Jak to było możliwe?

- **Metropolia Lyonu** - 1 stycznia 2015 roku, po 46 lat istnienia wspólnoty miejskiej Grand Lyon
  - jedyna metropolia jako jednostka samorządu terytorialnego
  - łącząca na swoim terenie Wielki Lyon (EPCI) oraz Departament Rodanu, czynniki miejski i ludzki (urbain et humain)
  - 7.800 pracowników, budżet 3,5 mld euro

Le futur nouveau visage du Rhône

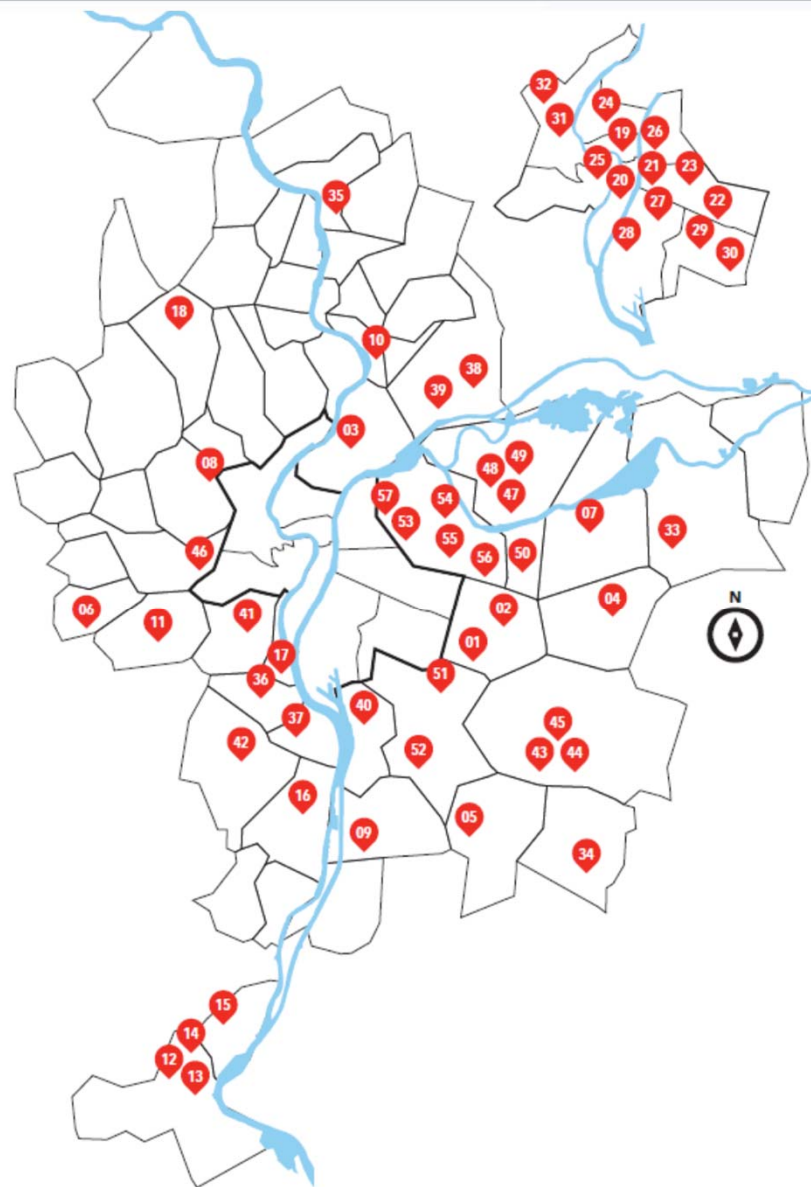
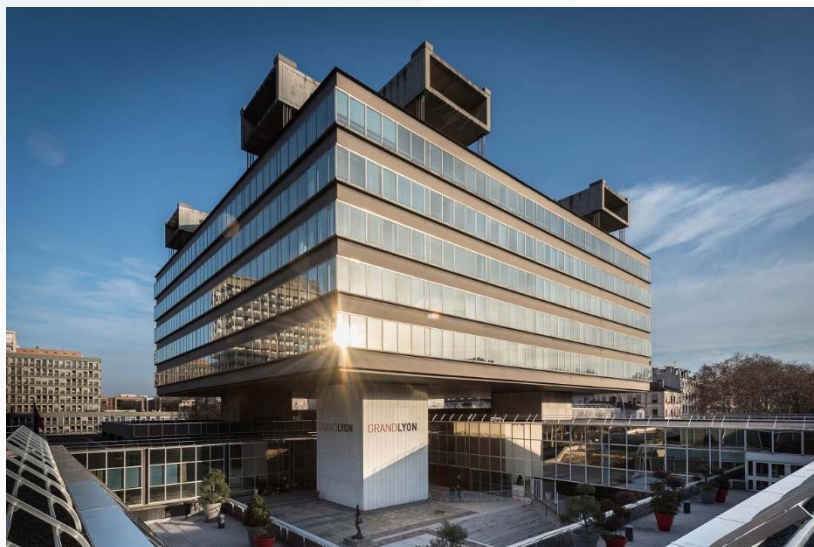

- **Struktura instytucjonalna:**
  - Rada metropolii – 160 radnych wybieranych w okręgach metropolitalnych w wyborach powszechnych
  - Zarząd metropolii - Prezes metropolii oraz Stała komisja (25 wice-prezesów oraz 6 radnych oddelegowanych)
  - Konferencja metropolitalna - organ koordynujący składający się z 59 merów gmin
  - Konferencje terytorialne merów - funkcja konsultacyjna
- **Domy Rodanu** (Maison de Rhône) - skupienie w jednym miejscu obsługi mieszkańców w zakresie wszelkich zadań, świadczeń i usług publicznych realizowanych przez Metropolię

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

wiele wyborów
JEDEN
UNIWERSYTET

➤ **Kompetencje Metropolii Lyon**

1. **Kompetencje przejęte po Wielkim Lyonie:**

zagospodarowanie, mieszkalnictwo, zrównoważony rozwój i energia, transport i mobilność, rozwój gospodarczy, współpraca międzynarodowa, utrzymanie czystości, woda i ścieki, drogi, turystyka, rolnictwo

2. **Kompetencje przejęte od departamentu:** włączenie społeczne, osoby starsze, niepełnosprawni, rozwój mieszkalnictwa, mobilność, rodzina, edukacja (gimnazja), dzieci, kultura i sport, zagospodarowanie terenu, drogi, turystyka, rolnictwo

3. **Metropolia Lyonu** może także przejmować na podstawie umowy **kompetencje regionu i państwa:** tworzenie i zarządzanie obiektami kulturalnymi, tworzenie i utrzymanie sieci ciepłowniczych i chłodniczych, telekomunikacyjnych o dużej przepustowości, koncesjonowanie dystrybucji gazu i elektryczności, zbiorniki wodne i przeciwpowodziowe, zapobieganie przestępczości i ochrona praw, udział we współrzędzeniu dworcami, tworzenie i utrzymanie usług skierowanych do samochodów elektrycznych, higiena i zdrowie.

➤ **Bezprecedensowy instytucjonalny skok**

- unikanie wcześniejszych błędów (Nicolasa Sarkozy'iego, Raymonda Barre)
- ojcowie metropolii:
Gerard Collomb (mer, senator, prezes Wielkiego Lyonu)
Michel Mercier (senator, przewod. departamentu Rodanu)
- najbardziej innowacyjna zmiana w organizacji terytorialnej Francji w ciągu kilkudziesięciu lat:

Likwidacja jednego poziomu samorządu terytorialnego

➤ **Przypadek Lyonu - precedens czy początek trendu?**

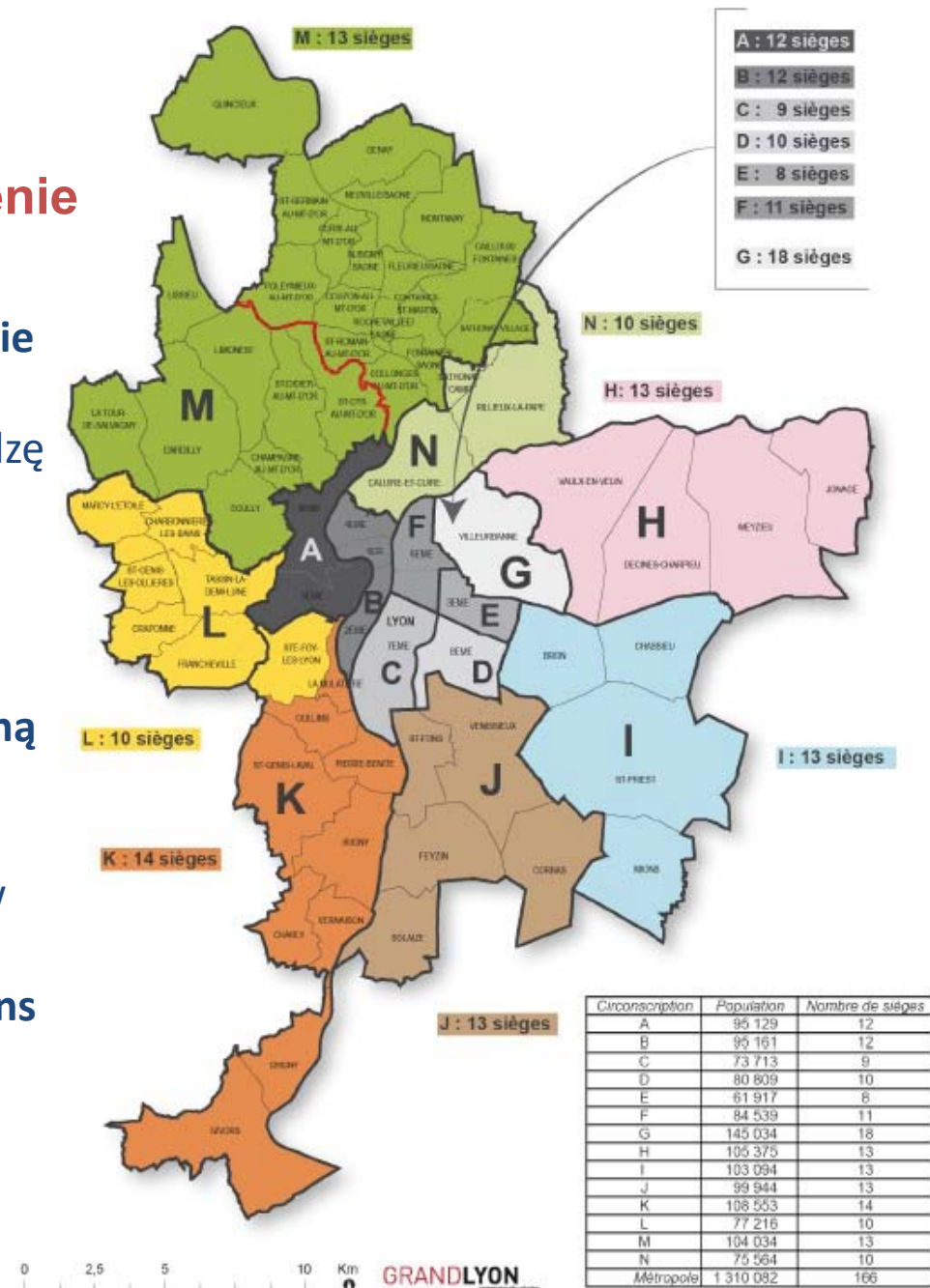
- François Hollande: wszystkie metropolie powinny iść za przykładem Lyonu (do 2020 likwidacja departamentów)
- Niestabilność Metropolii Lyonu – problemy wewnętrzne Gerard Collomba (strajki urzędników, metropolia o krótkich ramionach, wzrost podatków)

➤ Kluczowe wyzwanie – wzmocnienie metropolii a konsens lyoński ?

- Kluczowym wyzwaniem jest **wypracowanie nowego modelu współrzędzenia** w warunkach kiedy metropolia zyskuje władzę polityczną i legitymację demokratyczną;
- Wybory bezpośrednie w 2020 roku **w okręgach metropolitalnych** nie pokrywających się z podziałem gminnym;
- Nacisk na **proporcjonalność demograficzną** a nie równą **reprezentację gminną**;
- **Podważenie roli mera**, jako kluczowego aktora w procesie reprezentacji interesów mieszkańców
- Protesty stowarzyszenia **Synergies Citoyens** – „okręgi metropolitalne to problem obywatelskości i demokracji”

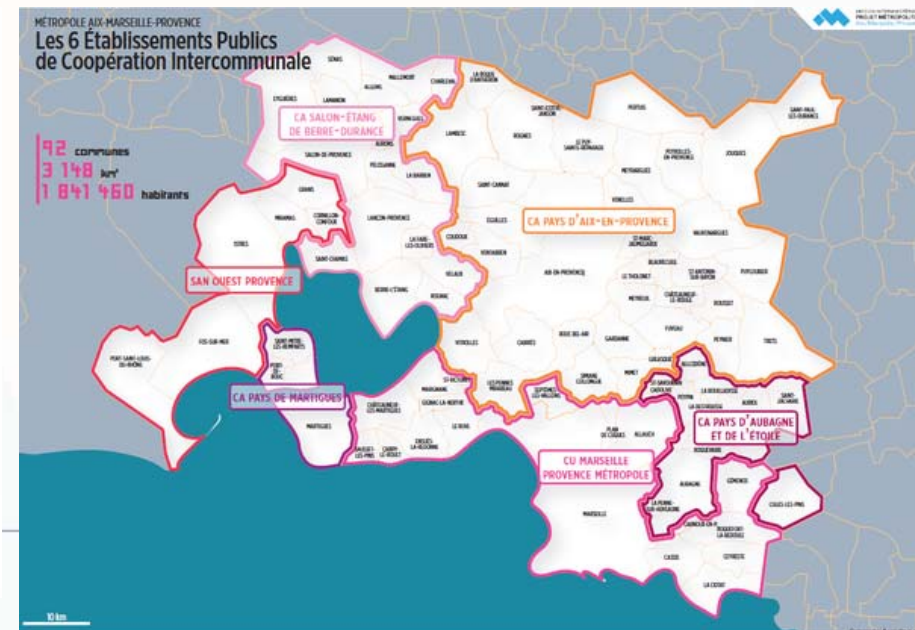
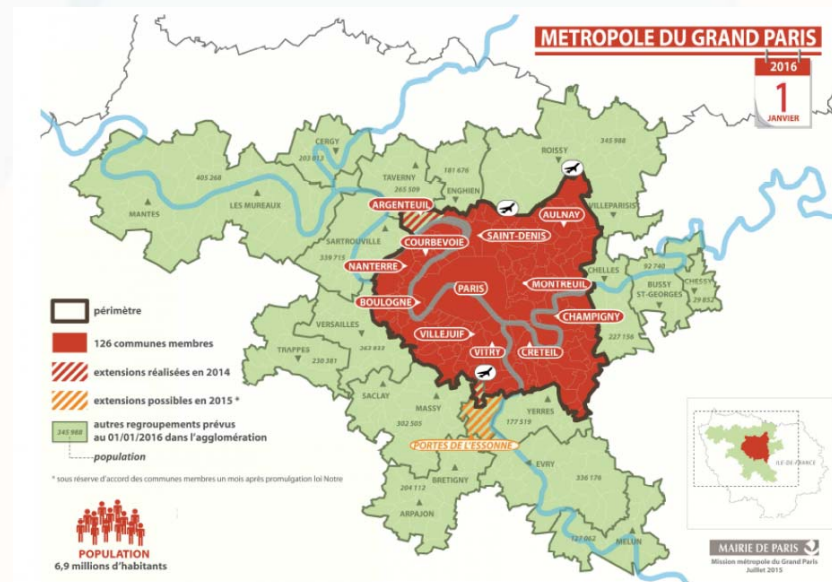

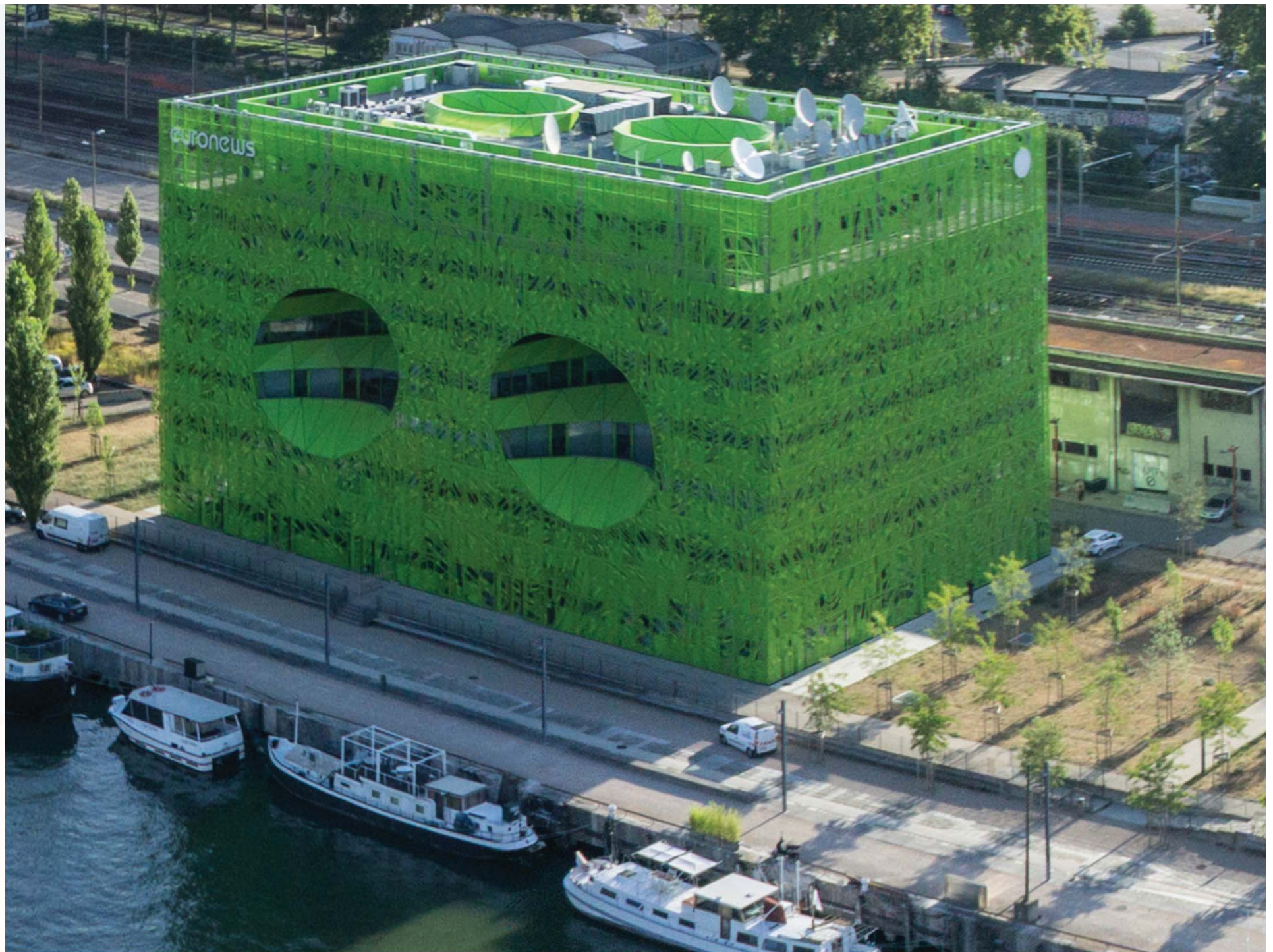
➤ Przypadek Lyonu - precedens czy początek trendu?

- Metropolie o statusie specjalnym (1.01.2016) wobec „precedensu lionńskiego”

Wielki Paryż (Grand Paris) - 19 związków gminnych, 124 gminy z 3 departamentów

Aix-Marseille-Provence - połączenie 6 istniejących dotąd związków międzygminnych

➤ Podsumowanie

- *duża inercja dotychczasowego układu instytucjonalnego wobec zachodzących w otoczeniu przemian;*
- *nadbudowa nad klasycznym podziałem terytorialnym dodatkowych i zależnych struktur instytucjonalnych*
- *reformy François Hollanda roku wpisują się w tą ogólną tendencję i nie stanowią „rewolucji terytorialnej”*

Ale...

- *przekroczenie punkt krytycznego, po którym nowe metropolie przejmują de facto kontrolę nad tworzeniem strategii, inwestycjami i rozwojem terytorialnym*
- *wybory bezpośrednie radnych metropolitalnych w niezależnych od podziału gminnego okręgach wyborczych możliwe w 2020r.*
- *racjonalizacja liczby struktur terytorialnych (regiony i jednostki międzygminne)*
- *Precedens lionński – dziś odosobniony, ale stanowi społeczny fakt, który będzie wywierał nacisk na dalszą ewolucję organizacji terytorialnej, w kierunku stworzenia niezależnych władz metropolitalnych*
- *Sukces metropolii jako rozwiązania instytucjonalnego – w 2017 możliwe jest przekroczenie liczby 20 aglomeracji o statusie metropolii*
- **Pakt Państwo-metropolie; Konferencja metropolitalna C-15**

Dziękuję za uwagę!

*Robert Pyka
Uniwersytet Śląski w Katowicach
robert.pyka@us.edu.pl*